

МАНАВИЯТЛИ ХАЛҚНИНГ МАРИФАТЛИ ЭРТАСИ

Бахриддинова Олтиной Бобошер қизи
Самарқанд давлат архитектура ва қурилиш
университети 1-босқич талабаси
bahriddinovfaxriddin4@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада узлуксиз таълим жараёнида укувчи ёшларни тарбиялаш методикаси, улар маънавиятини ривожлантиришда укувчи, ота-оналар ва кенг жамоатчиликнинг узига хос хусусиятлари илмий педагогик жихатдан асосланган.

Калит сузлар: Узлуксиз таълим, тарбия, укувчи, маънавият, укувчи-ёшлар, ота-она, мактаб, оила, синф рахбари, илм, метод, ахлоқ.

ABSTRACT

This article is scientifically and pedagogically based on the methodology of teaching students in the process of lifelong education, the importance of developing their spirituality and the specific characteristics of teachers, parents and the general public in this process.

Keywords: lifelong education, upbringing, spirituality, students, parents, school, family, class teacher, student, science, method, ethics, national values.

КИРИШ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 30 сентябрда " Устоз ва мураббийлар куни"да сузланган нуткида "Халкимиз хамиша устозларни эъзозлаб, уларнинг хурмат-иззатини жойига куйиб келган. "Устоз ота каби улуғ" деган хикматли нақл ҳам бежиз айтилмаган. Энди

ана шу сузларни коғозда эмас, амалда қарор топтирадиган, укувчи-муаллимнинг кадр-қимматини жойига қуядиган пайт келди"деб таъкидлаш билан бирга уларнинг машаққатли ва масъулиятли меҳнати масалаларига алоҳида эътибор қаратди. Ушбу қуйилган масалалар узлуксиз таълим жараёнларини, ота-оналар билан ҳамкорлик ишларини юқори даражада булишини талаб этади.

Дарҳақиқат, бугунги тез узгараётган замонда, барча укувчилар синф рахбарлари, ота-оналарнинг тарбияга оид билим ва малакасини мунтазам ошириб бориш долзарб муаммолардан ҳисобланади. Чунки, юртбошимиз

таъкидлаганидек "Мактаб - фақатгина таълим берадиган маскан эмас, барчамиз учун юксак маънавият бешигига, фарзандларимизни болаликдан бошлаб касбга ургатувчи даргоҳга айланиши зарур." Демак узлуксиз таълим

тизимда уқитувчиларнинг илм-фан соҳасида фаол ишлаш, ёшлар тарбиясига оид лойиҳаларда иштирок этиш, илмий-методик дастурлар яратиш қабилар уқувчи - ёшларнинг интеллектуал ва маънавий салоҳияти, куч-қудрати ва олижаноб ғазилатлари улуг ва эзу мақсадларни амалга оширишга хизмат қилади.

Шу жихатдан ҳам ёшлигиданок болаларда "Ақл ва фикр тарбиясини яхшилаш учун унинг фикрлаши, заковати, хотираси ва қобилиятини такомиллаштиришга ёрдам берувчи машғулотлар утказиш, турли ибратли эртак ва хикоялар сузлаб берилади, зарур билим ва маълумотлар бериш муҳим ҳисобланади. Одатда, болалар кичик ёшда ҳар бир қурган нарсаи ҳақида сурайдиган, уларни текширтириб, синаб қурайдиган, тинимсиз саволлар берайдиган бўлади. Бундай пайтда уларнинг саволларига эринмай, ҳафсала билан, тушунарли, содда қилиб жавоб қайтариш ва тарбиялаш зарур." (4, 61) "Педагогика фанидан изоҳли луғат" китобида "Тарбия -инсон шахси маънавий қиёфасини шакллантиришга қаратилган саъи - ҳаракатлар тизимидир" деб таъкидланади. (5, 449)

Чунки, тарбия - ёш авлодни ҳар тамонлама вояга етказиш, унда ижтимоий онг ва ҳулқ-атворни тарқиб топтиришга йуналтирилган фаолият бўлиб, шахсни ақлий, жисмоний, ахлоқий, маънавий ва эстетик сифатларини шакллантиришни назарда тутлади.

Тарбия оила, мактаб, болалар ва ёшлар ташкилотларида олиб бориладиган жараёнлар асосида уқувчи онги ва билими даражасини шакллантиради.

Тарбия жараёнини амалга оширишда уқитувчи, ота-она ва жамоа билан ҳамкорликда бошқариш қабилар унинг тарқибий қисмлари ҳисобланади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Тарбиявий ишларни ташкил қилиш ва унинг самарадорлигини ошириш қуп жихатдан уқитувчи ва уқувчиларнинг узаро муносабатлари ҳамда ижодий фаолиятининг ташкил этилишига ҳам боғлиқдир. Бунда уқитувчилар уқувчиларга қундалиқ ҳаётий воқеалар, жамоадаги тартиб-қоида ва ҳулқ-атвор масалаларининг аниқлиги ва таъсирчанлиги жараёнини лойиҳалаштириш, шакл, метод, шарт-шароитларни олдиндан аниқлаб қуйилган мақсадга мувофиқлаштириш, уларнинг руҳий ҳолатлари, мулоқот ва муносабатлари, маънавий шарт-шароитларнинг яратилиши, тарбиявий тадбирларнинг ахлоқий талабларга жавоб беришида, уларнинг фаоллиги ихтиёрийлиги, ташкилотчилиги ва ижодкорлигига аҳамият берилади.

Тарбиявий ишлар мазмунида соғлом ҳаёт, соғлом турмуш тарзи, соғлом эътиқод, барқамоллик, миллий кадриятларга садоқат, жамиятдаги тинчлик, хотиржамликни сақлашга онгли муносабатда бўлиш, тинч ва фаровон ҳаёт

яратиш, ижтимоий маънавиятни юксалтиришга интилиш кабилар асосий уринни эгаллайди.

Тарбия уч нарсага эҳтиёж сезади: истеъдод, илм ва машккат. Шу маънода уқитувчилар, синф раҳбарлари тарбиявий ишлар жараёнида инсон шахсини олий кадрят деб билиш, ҳар бир бола, усмир ва ёшларнинг узига хослигини ҳурмат қилишда миллий урф-одатлар, анъана ва миллий меросга асосланиш ва ушбу жараёнда уларнинг фаол иштирок этишини ташкил қилиш ва ривожлантириш муҳимдир.

Ушбу жараёнда синф раҳбари уқувчиларнинг тарбияланганлик даражасини урганиш, унга тарбиявий таъсир курсатиш маҳоратига эга булиш, тарбиявий ишлар ва тадбирлар учун зарур булган методларни танлаш, кузланган мақсадга эришишда ота - оналар билан ҳамкорлик қилиш тажрибаларни таҳлил қилиш ва улардан уз фаолиятида ижодий фойдаланиш кабилар тарбиявий ишлар самарадорлигини оширади.

Шу жихатдан ҳам узлуксиз таълим тизимида:

- тарбиянинг бир мақсадга қаратилганлиги;
- тарбиянинг ҳаёт ва меҳнат билан, янги Ўзбекистоннинг гуллаб-яшнаши йулида қилинаётган ишлар билан боғлаш;
- шахсни жамоада, жамоа орқали тарбиялаш;
- тарбияда бола шахсини ҳурмат қилиш ва унга талабчанлик булиш;
- тарбиявий ишларнинг изчиллиги, мунтазамлиги ҳамда бирлигига эришиш;
- тарбияда уқувчи ёшларнинг узига хос хусусиятларини ҳисобга олиш;
- тарбиявий ишларни амалга оширишда уқувчи билим, қуникма, малақаларни ривожлантириш, уларни ҳар томонлама маънавай-ахлоқий жихатдан интеллектуал салоҳиятли қилиб тарбиялаш;
- тарбиявий таъсир курсатишда зарур булган методларни қуллай олиш;
- замонавий педагогик ва ахборот-коммуникацион технологияларидан фойдаланилади.

МУХОҚАМА ВА НАТИЖАЛАР

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, тарбиявий ишлар методикаси уқитувчининг педагогик маҳоратига боғлиқдир. Методика (юнонча-metodika) бирор ишни бажариш, амалга ошириш, уқитиш, тарбиялаш усуллари ва воситалари мажмуасидир.

Тарбиявий ишлар методлари эса уқувчиларга таъсир курсатиш усуллари, воситаларини педагогик жихатдан мақсадга мувофиқ ташкил этиш йуларидир.

Методлар узлуксиз таълим тизимида тарбия ишларини туғри ташкил этишда муҳим восита булиб, унинг самараси уқувчи - ёшлар шахсининг ҳар томонлама қамол топишида таъсир курсатади. Тарбия методлари воситасида

жамият тамонидан таълим муассасалари олдига ҳар томонлама баркамол, эркин, ижодкор, ташкилотчи, мустақил фикр эгаси бўлган шахсни тарбиялаш вазифасини амалга оширади ва уларнинг ривожланганлик даражасини такомиллаштиради. Ушбу жараёнда укувчининг ижтимоий онгни шакллантириш ва меҳнат фаолиятига тайёрлаш, рағбатлантириш методлари уларнинг ҳаёт, ахлоқ, меҳнат қилиш муносабатлари туғрисида қоида ва меъёрларини ҳосил қилиш қабилар шахсининг эътиқоди ва ишончига айланиб боради.

Тарбиявий ишлар жараёнида суҳбат, тушунтириш, маъруза, баҳс, намуна курсатиш, ургатиш, қайта тарбиялаш, машқ қилиш, соғлом муҳит яратиш, макташ, муқофотлаш қабилар укувчи ҳаётида муҳим аҳамият касб этади. Ёш авлоднинг, умуман ёшларининг тарбияси билан етарлича шуғулланмаган мамлакат турғунликка ва оқибатда инкирозга юз тутади. Бунинг олдини олиш узлуксиз таълим тизимида тарбиявий ишларни оқилона амалга оширишдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки тарбия оиладани бошланади, яъни "Қуш уясида қурганини қилади" деган халқ мақоли мавжуд. Оила - кичик давлат эканлигини болаларга ёшлигидан тушунтириш уларнинг ахлоқли-одобли бўлиб вояга етишда буюқ алломаларнинг ота-она ва фарзандлар ҳақидаги фикрлари ва уларнинг тарбиявий аҳамиятини мактабда, оилада ва жамоада урганиш уларнинг талаб-эҳтиёжлари ва кадриятларини шаклланишида дастури амал бўлиб хизмат қилади.

Фарзандларнинг ота-она олдидagi бурчи ва вазифалари уларни қобил, инсонпарвар, қамтарин бўлиб узишида илм ва ҳунар урганиши, юриш-туриш маданияти, уйда, жамоат жаойларида узини тутиш, қийиниш маданияти, меҳмон ва меҳбон бўлиш, дам олиш қоидалари, беморларни йуқлаш ва таъзия удумлари, оилавий саналар ва ҳадиялар, узбек миллатига ҳос бўлган миллий кадриятларни ривожлантиради.

Фарзандлар оила муҳитида ота-оналарнинг билимларини узлуксиз эгаллаш, уни қуршаб турган ҳаётнинг барча томонлари ва жабуҳалари буйича уз дунёқарашига эга бўлиш, уларнинг индивидуал қобилятини ривожлантириш, атрофдагиларга нисбатан масъулият ҳиссини қамол топтириш қабилар шахсининг ижодий қобилятларини, унинг Қайрат ва ташаббусқорлигини оширишга имқон яратади. Бу уринда синф раҳбари ота - оналар билан боланинг зехнини устириш уларда меҳнатга қанқоклик ҳиссини уйғотиш, ҳаётда эътиборли ва бахтиёр бўлишига шарт шароитлар яратади. Узлуксиз таълим тизимида укувчини яхши ҳатти-ҳаракатларга мажбур этишгина эмас, балки уларда меҳнатга қуниқма ва меҳрни қучайтириш, ҳаётда узига лойиқ иш топа билиш имқониятини яратиш учун оилавий шарт-шароитларда унинг муқаддас бурчи ҳисобланади. Демақ, ота - оналар уз фарзандларида яхши фазилатларни устирса, улар қелажақда маънавий

бой, жисмоний баркамол булишнинг асосини ташкил этади. Шундай экан, уқитувчининг бош вазифаси бола руҳида адолат ва эзгуликни шакллантириш, ҳаётнинг раҳмсиз зарбаларидан омон саклаш ва ривожлантиришга кумаклашишдан иборат. Уқитувчилар ва ота - оналар билан биргаликда бугунги мураккаб глобаллашув даврида уқувчи ёшларда миллий ҲОя ва мафкуравий иммунитетни кучайтириш, уларни турли зарарли ҲОя ва таҳдидлардан асраш, уларни уз мустакил фикрига эга, иродали, фидойи ва ватанпарвар инсонлар.

Албатта, ушбу жараёнида миллий тарбия асосларини урганиш уқувчиларда фахр, Ғурур ва ориятни шакллантириш, бугунги мустакил, эркин ҳаётимизнинг кадрига етиш, ватандошларимизга меҳрибон булиш, бева-бечораларга ёрдам бериш аҳил, тотув ва кудратли халқ булиш, туйҒусини ривожлантиришда муҳим урин тутади. Шу жихатдан ҳам уқитувчи тарбия жараёнида уқувчи-ёшларда маъсулият, тежамкорлик, иқтисод, маънавиятни шакллантириш асосида уларда фаоллик, барчага урناق ва намуна туйҒуларни ривожлантириш муҳим. Чунки, тарбия халқимиз ҳаётидаги миллий ва умуминсоний ҲОялар асосида усиб келаётган ёш авлоднинг интеллектуал салоҳиятини ошириш, улар калбида юксак ахлоқий фазилатларни, маънавий-маърифий билим доирасини кенгайтиришда муҳим урин тутади. Шу жихатдан узлуксиз таълим тизимида "Миллий тарбия асослари", "Тарбия миллат маданияти", "Китоб билим манбаи", "Билимли ёшлар - келажак бунёдкори", каби тарбиявий тадбирларни амалга ошириш уқувчиларда дунёвий, диний билимлари ривожлантиради.

ХУЛОСА

Хулоса килиб айтганда, ҳар бир инсон қандай мутахасис булишдан қаттиқ назар унинг ҳаётдаги ютуқлари, касбидан эъзоз топганлиги, бевосита устозлари, уқитувчиларнинг берган тарбияси уқитларининг маъно-мазмуни ва олижаноблиги билан белгиланади. Чунки тарбия халқнинг дарди, армони, қадимий ва бетакрор маънавиятини ифода этади. Айниқса, бугунги мураккаб замонда ёшлар калбига йул топиш, уларни эзгу мақсадлар йулида илҳомлантиришга даъват этади. Демак тарбия ёшларни, маънавият ва маърифатга булган меҳру ихлосини оширибгина қолмай, уларнинг эътиқодини ҳам мустаҳкамлашга хизмат қилади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасининг 29 йиллиги байрамида Президент Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг сузлаган нутқи. Халқ сузи 2020 йил 1 сентябрь.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 30 сентябрда "Уқитувчи ва мураббийлар қуни" тантанали маросимдаги нутқи.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 6 июлдаги "Умумий урта таълим муассасаларида "Тарбия" фанини босқичма - босқич амалга жорий этиш чора-тадбирлари тугрисида" 422-сонли ҳарори.

4. Алимов У Оилада фарзанд тарбияси. Т.: "Мовароуннахр" 2018 йил. 61 бет.
5. Хасанбоев Ж, Туракулов Х, Хайдаров М, Хасанбоева О, Усмонов Н Педагогика фанидан изохли лугат Т.: "Фан ва технологиялар" 2009 йил 449-бет
6. Жабборова, О. М., & Бозоров, Н. Н. (2020). УЎҚИТИШНИНГ КЛАСТЕР УСУЛИ. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (4), 373-377.
7. Тожибоева, Г. Р., & Бекирова, Э. Р. (2020). АКТУАЛИЗАЦИЯ ТЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (4), 389-395.
8. Ҳораев, С. Б. (2020). ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМДА УЎҚУВ АМАЛИЁТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ УЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (3), 1281-1286.
9. Lutfillo Karamatilloevich Akhatov, Akbar Nomozovich Rasulov, Oybek Kakhramonovich Mirzorakhimov, Mirzokhid Latipovich Sharipov, & Farkhodjon Anvarjon-ugli Ibrokhimov. (2020). The Outlookings of Religious and Sufism in Teaching of Abdurakhman Jami. *Journal of Critical Reviews*, 7(17), 112-116.
10. Nazirov, N. N., Ismayilov, A. Z., & Rasulov, A. N. (2020). The Impact of Economic Factors on the Family Crisis. *Евразийский шюз ученых*, 6(75), 64-65.
11. Ҳораев, С. Б. (2020). ПРОФЕССИОНАЛ ТАЪЛИМДА УЎҚУВ АМАЛИЁТЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ УЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (3), 1281-1286
12. Jabborova Onahon Mannopovna, Jumanova Fatima Uralovna, & Mahkamova Shohida Rahmatullayevna. (2020). Formation of Artistic Perception of Future Teachers. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(4), 4087-4095.
13. Тажибоева, Г. Р. (2020). Социальные проблемы и перспективы интеграционного обучения. *Журнал научных и прикладных исследований*, 1, 54-55. 10.
14. Тожибоева, Г. Р. (2020). Психолого-педагогическая компетентность учителя начальных классов. *Science and World*, 1(77), 32-33.
15. Avlaev, O. U., Burkhanov, A. A., Ismoilova, D. M., & Norkuzieva, M. A. (2020). Factors Affecting the Intellectual Dynamics of the Individual. *Test Engineering & Management*, 83, 693-702.
16. Mirzarahimova, G. I. (2020). Pedagogical and Psychological Bases of Development of Educational Activity in Students. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 70217030.
17. Shagiyeva, N. (2020). The role of information technologies to teach Russian language. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences*, 8(7).
18. Эшманова, Н. Н., & Матъякубова, М. Б. (2019). Тарбиячиларнинг касбий компетенцияларини ривожлантириш. Таълимдаги инновациялар ва ислоотлар

контекстида замонавий кластер тизими: муаммолар, ёндашувлар ва истцболлар, 1, 33-34.

19. Махкамова, Ш. Р., & Асадуллаева, М. А. (2020). «Великий шёлковый путь»: взаимодействие культур запада и востока в контексте проблемы модернизации музыкального образования в узбекистане. *Science and Education*, 1(4).

20. Бегматов, Б. Б. (2020). Роль и функции русского языка в условиях суверенного Узбекистана. *Наука и общество*, 1(65), 33-37.

21. Ражапова, И. Т. (2019). Методика обучения видам русского глаголов. *Илм сарчашмалари*.

22. Рустамова, С. Э. (2020). Применение технологии полного усвоения знаний в высшем образовательном учреждении. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (3), 360-368.

23. Утаев, А. Й. (2019). Булажак уkitувчилар сиёсий маданиятини шаклантиришнинг кластер тизими. "Таълимдаги инновациялар ва ислоотлар контекстида замонавий кластер тизими: муаммолар, ёндашувлар ва истцболлар" мавзусидаги илмий-амалий анжуман илмий ишлар туплами, 2, 50-53.

24. Абдусаматова, Ш. С., & Бурханова, М. Б. (2020). Куп фарзандли оналарининг оиладаги муносабатларининг хусусиятлари. *Oriental Art and Culture*, (4).

25. Шакирова, Р. Р. (2019). Отличительные особенности рассказа от других эпических жанров. *Polish science journal*, 169-172.